

Key words: educational management, higher education, the Netherlands, educational leadership, governance, subjects of management in education.

Стаття надійшла до редакції 05.03.2024 р.

УДК 37.013.83

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2024.33.310079](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2024.33.310079)

ВІКТОР СТРЕЛЬНИКОВ

ORCID: 0000-0002-8822-9517

Полтавська академія неперервної освіти ім. М. В. Остроградського

ПРОЄКТУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ТРАЄКТОРІЇ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПЕДАГОГА У КОНТЕКСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ А. МАКАРЕНКА

У статті розглянуто засади проєктування і реалізації індивідуальної траєкторії професійного розвитку педагога у закладі неперервної освіти, зокрема, показано досвід Полтавської академії неперервної освіти імені М. В. Остроградського із вироблення технологій ефективного управління процесами підвищення кваліфікації педагогів у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка.

Теоретично обґрунтовані, на основі ідей А. Макаренка, дев'ять принципів проєктування і реалізації індивідуальної траєкторії педагога в умовах війни: наступності, усвідомлення, науковості, наочності, предметності, розвивального навчання, демократизації підвищення кваліфікації, саморозвитку особистості педагога на курсах підвищення кваліфікації, психологічної підтримки професійного розвитку особистості педагогів на курсах підвищення кваліфікації за індивідуальною освітньою траєкторією.

Ключові слова: педагогічна спадщина А. Макаренка, принципи, неперервна освіта, проєктування, реалізація, індивідуальна освітня траєкторія, професійний розвиток педагога

Постановка проблеми. Сучасна ситуація воєнної агресії північного сусіда в Україні, кардинальне реформування системи освіти на основі урахування педагогічної спадщини великого українського педагога зі світовим ім'ям – Антона Макаренка, гуманізація освіти, нові завдання підвищення кваліфікації педагогічних працівників визначають необхідність розроблення педагогічних засад проєктування і реалізації індивідуальної траєкторії професійного розвитку педагога у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка. Вважаємо визначення змісту процесу проєктування і реалізації індивідуальної освітньої траєкторії педагога у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка актуальною практичною і науковою проблемою.

Системну діяльність щодо розроблення системи ефективного управління процесами підвищення кваліфікації педагогів у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка здійснює Полтавська академія неперервної освіти ім. М. В. Остроградського. Тут панує переконання, що тільки зовнішня заданість для педагога мети, змісту, технологій підвищення його кваліфікації (одержання свідоцтва або сертифіката про підвищення кваліфікації, яке необхідне для проходження атестації) може привести до послаблення його внутрішньої мотивації, гіперболізації формальних цінностей підвищення кваліфікації. Збільшується його відчуження від підвищення кваліфікації, обумовлене невідповідністю мети, змісту, технологій підвищення кваліфікації професійним і життєвим потребам педагога, які змінюються у сучасних умовах війни.

Тому важливо розробити систему ефективного проєктування і реалізації індивідуальної освітньої траєкторії педагога у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка, яка б інтегрувала особистісно-креативну й суспільну мету підвищення кваліфікації педагога. Проблема полягає у виробленні філософських засад підвищення кваліфікації педагогів, умов, технологій, за яких ставав можливим синтез їхньої креативної професійної самореалізації і засвоєння ними завдань реформи нової української школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких розглядається досліджувана проблема, показав, що проблема забезпечення проектування і реалізації індивідуальної освітньої траєкторії педагога постійно розглядається представниками філософських, психологічних, педагогічних наук, хоча термін «проектування і реалізація індивідуальної освітньої траєкторії педагога» майже не зустрічається в літературі, розглядаються лише суміжні поняття – «розвиток особистості», «життєвий шлях», «особистісний розвиток», «самовдосконалення», «фаховий розвиток педагога», «самореалізація» тощо. Існує прагнення сучасних дослідників знайти універсальні засоби діагностики досліджуваних якостей особистості педагога, практичні засоби управління реалізацією його індивідуальної освітньої траєкторії у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка, подолання труднощів, які виникають у процесі підвищення кваліфікації педагога. У вітчизняній філософії, педагогіці, психології як раніше, так і останнім часом з'явилися дослідження з проблеми інтелектуально-творчого, професійного, психічного, соціального, багатомірного, ціложиттєвого розвитку особистості в умовах неперервної освіти (Зязюн, 2000, с. 11-57; Калініченко, Білик, 2021; Костюк, 1989; Лебедик, 2020; Лосєва, Стрельніков, 2020, с. 49-53; Моргун, 1992, с. 27-40; Радул, 2011, с. 15-20; Сігаєва, 2010, с. 165-176; Shara, Vorona, Kalinichenko, Lebedyk, Olifira, 2020, pp. 472-484; Strelnikov, Lebedyk, Hura, Sysoieva, Stankevych, Shapovalova, Avilova, 2021, pp. 349-351; Strelnikov, Losyeva, 2020, pp. 211-231 та ін.), використання педагогічної спадщини А. Макаренка у підготовці магістрів у вищій школі (Лебедик, 2021, с. 112-113; 2022, с. 35-45; 2023, с. 81-83; 2023, с. 124-131 та ін.), принципів післядипломної освіти у підготовці вчителів до управління професійним самовизначенням учнів (Лебедик, Стрельніков, 2020, с. 6-12), сучасних технологій навчання і методики викладання дисциплін з використанням педагогічної спадщини А. Макаренка (Лебедик, Стрельніков В., Стрельніков М., 2020, с. 14-91) та ін.

Хоча деякі аспекти проектування і реалізації індивідуальної освітньої траєкторії педагогів у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка вже розглядалися нами у журналі «Витоки педагогічної майстерності», зокрема, щодо започаткованої А. Макаренком теорії проектування дидактичних систем (Стрельніков, 2013, с. 300-305), пошуку філософських засад застосування теорії і практики педагогічного проектування Антона Макаренка у неперервній освіті (Стрельніков, 2023, с. 213-218) та у монографічному дослідженні з висвітлення концепції проектування післядипломної педагогічної освіти, розвитку та саморозвитку педагогічної майстерності вчителя в Новій українській школі (Strelnikov, 2020, pp. 35-43), однак означені аспекти ще не стали самостійним предметом досліджень, ще немає теоретичних узагальнень, хоча особистість педагога є активним суб'єктом процесу власного розвитку, зокрема професійного (Моргун, 1992, с. 27-40).

Поширення людиноцентризму в освіті дорослих стало причиною звернення організаторів підвищення кваліфікації педагогів до проблеми проектування і реалізації індивідуальної освітньої траєкторії педагога у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка, яка є особливо актуальною в умовах війни. Професійна самореалізація педагога, його індивідуальна освітня траєкторія полягають в розвитку педагогічних здібностей і педагогічної майстерності. Проектування індивідуальної освітньої траєкторії педагога в його щоденній професійній діяльності, своєрідне її бачення як продукту професійної діяльності є закономірним процесом професійної самореалізації.

Як бачимо, проблема проектування і реалізації індивідуальної освітньої траєкторії педагога у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка є однією із найактуальніших і найскладніших у психолого-педагогічних дослідженнях. Дотепер залишаються недостатньо теоретично й експериментально розробленими загальні принципи проектування і реалізації індивідуальної освітньої траєкторії педагога у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка. Також відсутній узагальнений досвід навчання педагогів на курсах підвищення кваліфікації, де б проектувалася й реалізувалася їхня індивідуальна освітня траєкторія.

Головними чинниками проектування і реалізації індивідуальної освітньої траєкторії педагогів у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка є належне їхнє фахове підвищення кваліфікації, наявність методично обґрунтованих й індивідуально орієнтованих програм курсів, які б допомагали педагогам у проектуванні і реалізації індивідуальної освітньої траєкторії в закладах освіти.

Мета дослідження полягає в теоретико-практичному обґрунтуванні принципів підвищення кваліфікації педагогів як філософських основ навчання на курсах, що реалізують індивідуальну освітню траєкторію педагога.

Виклад основного матеріалу дослідження. Запропонована Полтавською академією неперервної освіти ім. М. В. Остроградського система курсів ґрунтується на принципах підвищення кваліфікації, яке реалізує розвиток за індивідуальною освітньою траєкторією педагогів на курсах підвищення кваліфікації. Важливими є традиційні дидактичні принципи, які не суперечать сучасній парадигмі особистісно-центрованої освіти: а) наступності; б) усвідомлення; в) науковості; г) наочності; д) предметності; е) принцип розвивального навчання.

А) Принцип наступності означає зв'язок змісту і технологій підвищення кваліфікації із тим типом професійних знань, які педагог здобув раніше на попередніх курсах підвищення кваліфікації. Для прикладу, курси підвищення кваліфікації педагогічних працівників Чугуєво-Бабчанського лісового фахового коледжу, Відокремленого структурного підрозділу «Ужгородський торговельно-економічний фаховий коледж Державного торговельно-економічного університету», Полтавського фахового коледжу підприємництва і ресторанного бізнесу відбуваються щорічно, починаючи з 2020 року, хоча назва їх змінювалася: «Сучасні технології навчання і методики викладання дисциплін у закладах фахової передвищої освіти» (2020 р.), «Компетентнісно-орієнтоване навчання у закладах фахової передвищої освіти» (2021 р.), «Технології інтенсивного електронного навчання під час вивчення дисциплін у закладі фахової передвищої освіти» (2022 р.), «Сучасні технології навчання і методики викладання дисциплін у закладах фахової передвищої освіти в умовах інклюзивного освітнього простору» (2023 р.), «Технології ефективного педагогічного спілкування, психодіагностики і надання психологічної підтримки учасникам освітнього процесу у закладах фахової передвищої освіти» (2024 р.). Під час проведення курсів дотримувалася логічний зв'язок, наступність, зв'язок якісно відмінних послідовних етапів підвищення кваліфікації, різних за змістом інформації і за технологіями її подання педагогам на курсах підвищення кваліфікації (Лебедик, Стрельников, 2020, с. 7).

Б) Принцип усвідомлення передбачає спрямованість системи проектування і реалізації індивідуальної освітньої траєкторії педагога у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка проти схоластики і талмудизму. Кожен напрям підвищення кваліфікації співвідноситься педагогом на курсах підвищення кваліфікації із чітким чуттєвим образом – уявленням.

В) Принцип науковості у проектуванні й реалізації індивідуальної освітньої траєкторії педагога часто лише декларується, не розуміється діалектично. Педагог має глибоко усвідомити завдання індивідуальної освітньої траєкторії у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка, орієнтуватися на уявлення про освіту дорослих як відкриту систему, а про реалізацію індивідуальної освітньої траєкторії на курсах підвищення кваліфікації як самоорганізований процес. Цей принцип науковості у проектуванні й реалізації індивідуальної освітньої траєкторії педагога у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка внутрішньо пов'язаний зі зміною типу фахового педагогічного мислення, нав'язаного системою підвищення кваліфікації, тобто, важливо перейти до розвитку у педагогів на курсах підвищення кваліфікації теоретичного мислення як основи креативного ставлення до педагогічної дійсності. Педагог на курсах підвищення кваліфікації має відчутти новизну уявлення про реалізацію індивідуальної освітньої траєкторії, у педагога на курсах має бути сформований дослідницький підхід до цього процесу. Принцип науковості означає задоволення вимог: а) зміст підвищення кваліфікації має відповідати рівню сучасних наук; б) знайомити педагогів на курсах підвищення кваліфікації із методами проектування і реалізації індивідуальної освітньої траєкторії у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка; в) розкривати найважливіші закономірності процесу проектування і реалізації.

Г) Принцип наочності передбачає в проектуванні й реалізації індивідуальної освітньої траєкторії у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка перехід від конкретного до загального.

Д) Принцип предметності – точного подання змісту проекту індивідуальної освітньої траєкторії у вигляді знакових моделей, які можуть бути матеріальними, графічними чи словесними (Лебедик, 2020; Лебедик, Стрельников, 2020, с. 8). Принцип предметності фіксує можливість і доцільність відкриття педагогами на курсах підвищення кваліфікації загального змісту проектування і реалізації індивідуальної освітньої траєкторії у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка (підхід – «від загального до конкретного»).

Е) Принцип розвивального навчання у підвищенні кваліфікації передбачає можливість управління темпом і змістом проектування і реалізації педагогом індивідуальної освітньої траєкторії у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка через організацію навчальних впливів.

Крім означених дидактичних принципів, аналіз досвіду курсів підвищення кваліфікації на базі інших закладів освіти (Полтавського комерційного технікуму, Полтавського базового медичного коледжу, Відокремленого структурного підрозділу «Хорольський агропромисловий фаховий коледж Полтавської державної аграрної академії», Відокремленого структурного підрозділу «Ужгородський торговельно-економічний фаховий коледж Державного торговельно-економічного університету», КЗ «Херсонський базовий медичний фаховий коледж» Херсонської обласної ради, Київського авіаційного фахового коледжу, Ужгородського торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету та ін.) виділимо ще три принципи, які реалізують індивідуальну освітню траєкторію педагогів на курсах підвищення кваліфікації: є) демократизації курсів підвищення кваліфікації; ж) саморозвитку особистості педагога на курсах

підвищення кваліфікації; з) психологічної підтримки розвитку особистості педагогів на курсах підвищення кваліфікації за індивідуальною освітньою траєкторією.

Є) Принцип демократизації пов'язаний зі створенням у підвищенні кваліфікації сприятливих демократичних умов для педагогів з метою проектування і реалізації їхньої індивідуальної освітньої траєкторії у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка. Для цього важливі рівноправність, взаємна зацікавленість у розвитку всіх суб'єктів підвищення кваліфікації (педагогів на курсах підвищення кваліфікації, методистів, викладачів, навчального й управлінського персоналу). Учасники навчання вказали на такі переваги курсів: програма курсів урахує замовлення споживачів освітніх послуг щодо змісту і тривалості курсів; на основі запровадження сучасних технологій навчання, відразу відбулися зміни у фаховому світосприйманні і результатах роботи; курси «запустили програму» удосконалення педагогів у наданні психологічної підтримки учасникам освітнього процесу; удосконалилася кваліфікація педагогічних працівників, не зупиняючи навчальний процес (навчання на курсах відбувалося, переважно, у другій половині дня) тощо.

Ж) Принцип саморозвитку особистості полягає у забезпеченні розвитку самостійності педагога на курсах підвищення кваліфікації у стратегії проектування і реалізації індивідуальної освітньої траєкторії у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка (зокрема, у формуванні мети і змісту), виявляється у активності особистості педагогів на курсах підвищення кваліфікації, їх самовдосконаленні (Зязюн, 2000, с. 11-57; Костюк, 1989; Лебедик, 2021, с. 112-113; Лосева, Стрельніков, 2020, с. 49-53; Моргун, 1992, с. 27-40; Радул, 2011, с. 15-20; Сігаєва, 2010, с. 165-176 та ін.). Серед цілей педагогів на курсах підвищення кваліфікації у стратегії проектування і реалізації індивідуальної освітньої траєкторії головне значення мають сфера їхніх потреб, мотивів, здібностей до креативної професійної діяльності. Ураховуючи вікові, статеві та соціальні особливості педагогів на курсах підвищення кваліфікації, є підстави передбачити, що системотворчою особистісною властивістю проектування і реалізації індивідуальної освітньої траєкторії педагога у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка є рефлексія. Замість дидактично раціоналізованої моделі особистості педагога на курсах підвищення кваліфікації, де реалізується індивідуальна освітня траєкторія, стверджується гуманістична модель педагога, який активно культивує в собі через рефлексію індивідуальну освітню траєкторію, власну неповторну індивідуальність і креативний потенціал (Лебедик, 2020; Лебедик, Стрельніков, 2020, с. 9).

З) Принцип психологічної підтримки розвитку педагогів на курсах підвищення кваліфікації передбачає створення у закладах освіти дорослих психологічної служби, яка надає індивідуальну консультативну допомогу педагогам на курсах підвищення кваліфікації, що важливо в умовах війни. Так, із 15 по 27 січня 2024 року на базі Відокремленого структурного підрозділу «Ужгородський торговельно-економічний фаховий коледж Державного торговельно-економічного університету», а з 1 квітня по 4 травня 2024 року на базі Ужгородського торговельно-економічного інституту Державного торговельно-економічного університету (м. Ужгород, Закарпатська область) відбулися авторські курси підвищення кваліфікації викладачів «Технології ефективного педагогічного спілкування, психодіагностики і надання психологічної підтримки учасникам освітнього процесу у закладах вищої освіти». На курсах розглянуто можливості розвитку в умовах війни резиліентності викладачів на основі їхніх дискурсивно-проективних компетентностей, зокрема особистої, соціальної та навчальної компетентності, використано досвід Полтавської академії неперервної освіти ім. М. В. Остроградського з виконання вимоги МОН України щодо забезпечення проходження викладачами курсів підвищення кваліфікації з удосконалення їхніх знань, умінь, практичних навичок з надання психологічної підтримки учасникам освітнього процесу в умовах війни.

Таким чином, панівні в освіті дорослих групі форми занять поступаються місцем проектуванню і реалізації індивідуальної освітньої траєкторії особистості. Особистий контакт педагога на курсах підвищення кваліфікації із кваліфікованим фахівцем-психологом є незамінним засобом індивідуальної підтримки педагога, якщо він усвідомлює в цій підтримці власну потребу (Зязюн, 2000, с. 11-57; Костюк, 1989; Лебедик, 2021, с. 112-113; Лебедик, Стрельніков, 2020, с. 9; Лосева, Стрельніков, 2020, с. 49-53; Моргун, 1992, с. 27-40; Радул, 2011, с. 15-20; Сігаєва, 2010, с. 165-176 та ін.).

Застосування означених психолого-педагогічних принципів дає змогу конкретно вказати умови, за яких проектування і реалізація індивідуальної освітньої траєкторії педагога у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка на курсах підвищення кваліфікації стануть метою цих курсів в умовах війни, їм буде підпорядкована вся нова система підвищення кваліфікації, що не є стихійним процесом, суперечливим до підходів традиційної системи.

Аналіз сучасної філософської, психологічної, педагогічної, соціологічної літератури допоміг визначити основні умови, які позитивно впливають на якість проектування і реалізації індивідуальної освітньої траєкторії педагога на курсах підвищення кваліфікації у контексті

педагогічної спадщини А. Макаренка: а) сучасне інформаційне суспільство, яке створює додаткові можливості для ефективного підвищення кваліфікації; б) гуманізація підвищення кваліфікації, яка впливає на вибір педагогами на курсах життєво важливих цінностей, їхнє самовизначення, реалізацію розвитку за індивідуальною освітньою траєкторією.

Висновок. Розгляд філософських основ, принципів підвищення кваліфікації, які створюють умови для проектування і реалізації індивідуальної освітньої траєкторії педагога на курсах підвищення кваліфікації у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка, показав, що акцент зроблено на суб'єктивному досвіді педагогів на курсах підвищення кваліфікації і їхній активності у проектуванні й реалізації індивідуальної освітньої траєкторії. У них педагог на курсах підвищення кваліфікації демонструє здатність оцінити щоденну практику, побачити свою працю загалом, зробити її предметом реалізації індивідуальної освітньої траєкторії. Це дає змогу педагогу конструювати і реалізувати своє майбутнє в індивідуальній освітній траєкторії. Вирішальним елементом ситуації проектування і реалізації індивідуальної освітньої траєкторії педагога у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка є необхідність робити вибір на пряму цієї траєкторії, що дає відчуття свободи (і відповідальності).

Зважаючи на нові парадигмальні підходи, філософія дослідження проблеми проектування і реалізації індивідуальної освітньої траєкторії педагогів на курсах підвищення кваліфікації у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка передбачає: а) особистісну орієнтацію підвищення кваліфікації на відміну від орієнтації на освітню систему підвищення кваліфікації, тобто орієнтацію на актуальні потреби особистості педагога на курсах підвищення кваліфікації у процесі його конструктивного саморозвитку, самовизначення і самореалізації; б) наголос на розвитку особистості педагога на курсах підвищення кваліфікації – коли освіта дорослих розглядається з погляду можливостей для проектування і реалізації індивідуальної освітньої траєкторії педагога, розгортання його особистісного творчого потенціалу, самоактуалізації педагога на курсах підвищення кваліфікації, його руху в контексті проектування і реалізації професійного шляху; в) культурну спрямованість підвищення кваліфікації на відміну від соціальної заданості, ідеології втілення й реалізації соціально-політичних вказівок.

Перспективи подальших розвідок полягають у дослідженні технологій підвищення кваліфікації у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка, які реалізують прагнення педагога здійснити проект індивідуальної освітньої траєкторії та створюють умови для проектування і реалізації індивідуальної освітньої траєкторії педагогів, передбачають їхню активність у цьому процесі. Педагог на курсах підвищення кваліфікації має активно конструювати й реалізувати своє майбутнє, самостійно вирішувати професійні потреби, розглядати професійні труднощі для побудови й удосконалення у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка індивідуальної освітньої траєкторії.

Список використаних джерел

- Зязюн, І. А. (2000). Інтелектуально-творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти. В кн. І. А. Зязюн (Ред.), *Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи*: монографія (с. 11-57). Київ: ВІПОЛ.
- Калініченко, І. О., Білик, Н. І. (Упоряд.). (2021). *Науково-методичний підхід до вдосконалення педагогічної майстерності педагогічних працівників у системі підвищення кваліфікації*: електрон. навч.-метод. посіб. Полтава: ПОІППО.
- Костюк, Г. С. (1989). *Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості*. Київ: Рад. школа.
- Лебедик, Л. В. (2023). Використання педагогічної спадщини А. Макаренка у змісті підготовки магістрів освітньої програми «Позашкільна освіта». В кн. М. В. Гриньова (Ред.), *Слово і справа Антона Макаренка: український та європейський контексти*: матеріали XXII Міжнар. наук.-практ. конф. «Управлінська майстерність керівника закладу освіти», «Управління проектами у сфері науки, освіти, інновацій та інформатизації», «Управління інноваційною діяльністю в освіті та у виробництві»: матеріали Всеукр. наук.-практ. семінарів (с. 81-83). Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка.
- Лебедик, Л. В. (2022). Втілення ідей Антона Макаренка у підготовку магістрів соціальної роботи. *Scientific Journal of Khortytsia National Academy. Педагогіка*, 1 (6), 35-45.
- Лебедик, Л. В. (2023). Місце педагогічної спадщини Антона Макаренка у змістові підготовки майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти. *Витоки педагогічної майстерності*, 31, 124-131.
- Лебедик, Л. В. (2020). *Підготовка майбутніх викладачів вищої школи до проектування дидактичних систем*: монографія. Полтава: ПУЕТ.
- Лебедик, Л. В. (2021). Розвиток лідерства в колективі за системою Антона Макаренка. В кн. *Публічне управління та адміністративний менеджмент: сучасні тренди та перспективи*: матеріали

- Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (с. 112-113). Харків: Видавничий центр «Global Scientific Trends».
- Лебедик, Л. В., Стрельніков, В. Ю. (2020). Принципи післядипломної освіти у підготовці вчителів до управління професійним самовизначенням учнів. *Фізико-математична освіта*, 4 (26), 2, 6-12.
- Лебедик, Л. В., Стрельніков, В. Ю., Стрельніков, М. В. (2020). *Сучасні технології навчання і методики викладання дисциплін: навчально-методичний посібник для слухачів курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти*. Полтава: ТОВ «АСМІ».
- Лосева Н., Стрельніков В. (2020). Розвиток готовності педагогічних працівників до самовдосконалення на основі короткотермінових курсів-тренінгів. *Імідж сучасного педагога*, 1 (190), 49-53.
- Макаренко Антон Семенович (1888-1939). В кн. Л. Д. Березівська (Ред.), *Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина XIX-XX ст.): хрестоматія* (с. 364-375). Київ: Науковий світ.
- Моргун, В. Ф. (1992). Концепція багатовимірного розвитку особистості та її застосування. *Філософська і соціологічна думка*, 2, 27-40.
- Радул, В. В. (2011). Соціальна зрілість як вершина акмеологічного розвитку особистості. *Рідна школа*, 3, 15-20.
- Сігаєва, Л. Є. (2010). Андрагогіка – теорія ціложиттєвого розвитку особистості. В кн. *Педагогічний процес: теорія і практика* (Вип. 3, ч. II, с. 165-176). Київ: ЕКМО.
- Стрельніков, В. Ю. (2013). Розвиток започаткованої А. С. Макаренком теорії проектування дидактичних систем. *Витоки педагогічної майстерності*, 12, 300-305.
- Стрельніков, В. Ю. (2023). Філософські засади застосування теорії і практики педагогічного проектування Антона Макаренка у неперервній освіті. *Витоки педагогічної майстерності*, 31, 213-218.
- Shara, S. O., Vorona, L. I., Kalinichenko, I. O., Lebedyk, L. V., & Olifira, L. M. (2020). The formation of the humanistic position of the student in the educational process. *Journal of Intellectual Disability. Diagnosis and Treatment*, 8, 3, 472-484.
- Strelnikov, V. Yu., Lebedyk, L. V., Hura, T. V., Sysoieva, S. I., Stankevych, S. V., Shapovalova, E. V., & Avilova, O. Ye. (2021). Leadership and social work in the environmental management system. *Ukrainian Journal of Ecology*, 11 (2), 349-351.
- Strelnikov, V., & Losyeva, N. (2020). Zasady opracowania podstawowego modelu dyscypliny naukowej w systemie dydaktycznym szkolnictwa wyższego na Ukrainie. *Paideia*, 2, 211-231.
- Strelnikov, V. Yu. (2020). Concept of designing advanced postgraduate pedagogical education, development and selfdevelopment of teacher pedagogical skills in the new Ukrainian school. In I. F. Prokopenko, I. M. Trubavina (Eds.), *Theory and Practice of Future Teacher's Training for Work in New Ukrainian School: monograph* (pp. 35-43). Prague: OKTAN PRINT s.r.o.

References

- Kalinichenko, I. O., & Bilyk, N. I. (Comps.). (2021). *Naukovo-metodychnyy pidkhyd do vdoskonalennya pedahohichnoyi maysternosti pedahohichnykh pratsivnykiv u systemi pidvyshchennya kvalifikatsiyi [A scientific and methodological approach to improving the pedagogical skill of pedagogical workers in the system of professional development: electronic]: elektron. navch.-metod. posib*. Poltava: POIPPO [in Ukrainian].
- Kostyuk, H. S. (1989). *Navchalno-vykhovnyy protses i psyhichnyy rozvytok osobystosti [Educational process and mental development of personality]*. Kyiv: Rad. shkola [in Ukrainian].
- Lebedyk, L. V. (2023). Vykorystannya pedahohichnoyi spadshchyny A. Makarenka u zmisti pidhotovky mahistriv osvithnoyi prohramy «Pozashkilna osvita» [The use of the pedagogical heritage of A. Makarenko in the content of master's training of the educational program «Out-of-school education»]. In M. V. Hrynova (Ed.), *Slovo i sprava Antona Makarenka: ukrayinskyy ta yevropeyskyy konteksty [The words and deeds of Anton Makarenko: Ukrainian and European contexts]: materialy XXII Mizhnar. nauk.-prakt. konf. «Upravlinska maysternist kerivnyka zakladu osvity», «Upravlinnya proyektamy u sferi nauky, osvity, innovatsiyi ta informatyzatsiyi», «Upravlinnya innovatsiyynoyu diyalnistyu v osviti ta u vyrobnytstvi»* [«Management skills of the head of an educational institution», «Management of projects in the field of science, education, innovation and informatization», «Management of innovative activities in education and in production»]: materialy Vseukr. nauk.-prakt. seminariv (pp. 81-83). Poltava: PNPV imeni V. H. Korolenka [in Ukrainian].
- Lebedyk, L. V. (2022). Vtilennya idey Antona Makarenka u pidhotovku mahistriv sotsialnoyi roboty [Implementation of the ideas of Anton Makarenko in the training of masters of social work]. *Scientific Journal of Khortytsia National Academy. Pedahohika*, 1 (6), 35-45 [in Ukrainian].
- Lebedyk, L. V. (2023). Mistse pedahohichnoyi spadshchyny Antona Makarenka u zmistovi pidhotovky maybutnikh pedahohiv zakladiv pozashkilnoyi osvity [The place of the pedagogical heritage of Anton Makarenko in the

- content of training of future teachers of out-of-school education institutions]. *Vytoky pedahohichnoyi maysternosti [Origins of pedagogical mastery]*, 31, 124-131 [in Ukrainian].
- Lebedyk, L. V. (2020). *Pidhotovka maybutnikh vykladachiv vyshchoyi shkoly do proektuvannya dydaktychnykh system [Preparation of future teachers of the higher school for the design of didactic systems]: monohrafiya*. Poltava: PUET [in Ukrainian].
- Lebedyk, L. V. (2021). Rozvytok liderstva v kolektivni za systemoyu Antona Makarenka [Development of leadership in the team according to Anton Makarenko's system]. In *Publichne upravlinnya ta administratyvnyy menedzhment: suchasni trendy ta perspektyvy [Public administration and administrative management: modern trends and perspectives]: materialy mizhnar. nauk.-prakt. internet-konf.* (pp. 112-113). Kharkiv: Vydavnychyy tsentr «Global Scientific Trends» [in Ukrainian].
- Lebedyk, L. V., & Strelnikov, V. Yu. (2020). Pryntsypy pislyadyplomnoyi osvity u pidhotovtsi vchyteliv do upravlinnya profesiynym samovyznachenniam uchniv [Principles of postgraduate education in training teachers to manage students' professional self-determination]. *Fyzyko-matematychna osvita [Physical and mathematical education]*, 4 (26), 2, 6-12 [in Ukrainian].
- Lebedyk, L. V., Strelnikov, V. Yu., & Strelnikov, M. V. (2020). *Suchasni tekhnolohiyi navchannya i metodyky vykladannya dystyplin [Modern learning technologies and methods of teaching disciplines: navchalno-metodychnyy posibnyk dlya slukhachiv kursiv pidvyshchennya kvalifikatsiyi pedahohichnykh pratsivnykiv zakladiv serednoyi, profesiynoyi (profesiyno-tekhnichnoyi), fakhovoyi peredvyshchoyi ta vyshchoyi osvity*. Poltava: ASMI [in Ukrainian].
- Losyeva, N., & Strelnikov, V. (2020). Rozvytok hotovnosti pedahohichnykh pratsivnykiv do samovdoskonalennya na osnovi korotkotermynovykh kursiv-treninhiv [Development of the readiness of pedagogical workers for self-improvement based on short-term training courses]. *Imidzh suchasnoho pedahoha [The image of a modern teacher]*, 1 (190), 49-53 [in Ukrainian].
- Morhun, V. F. (1992). Kontseptsiya bahatovymirnoho rozvytku osobystosti ta yiyi zastosuvannya [The concept of multidimensional personality development and its application]. *Filosofska i sotsiologichna dumka [Philosophical and sociological thought]*, 2, 27-40 [in Ukrainian].
- Makarenko Anton Semenovich (1888-1939) [Anton Semenovich Makarenko (1888-1939)]. (2003). In L. D. Berezhivska (Ed.), *Malovidomi pershodzherela ukrayinskoyi pedahohiky (druha polovyna XIX-XX st.) [Little-known primary sources of Ukrainian pedagogy (second half of the 19th-20th centuries)]*: khrestomatiya (pp. 364-375). Kyiv: Naukovyy svit [in Ukrainian].
- Radul, V. V. (2011). Sotsialna zrilist yak vershyna akmeolohichnoho rozvytku osobystosti [Social maturity as the pinnacle of acmeological personality development]. *Ridna shkola [Native school]*, 3, 15-20 [in Ukrainian].
- Shara, S. O., Vorona, L. I., Kalinichenko, I. O., Lebedyk, L. V., & Olifira, L. M. (2020). The formation of the humanistic position of the student in the educational process. *Journal of Intellectual Disability. Diagnosis and Treatment*, 8, 3, 472-484.
- Sihayeva, L. Ye. (2010). Andrahohika – teoriya tsilozhyttyevoho rozvytku osobystosti [Andragogy – the theory of lifelong personality development]. In *Pedahohichnyy protses: teoriya i praktyka [Pedagogical process: theory and practice]* (Is. 3, p. II, pp. 165-176). Kyiv: EKMO [in Ukrainian].
- Strelnikov, V. Yu. (2013). Rozvytok zapochatkovanoi A. S. Makarenkom teorii proektuvannya dydaktychnykh system [Development of the theory of designing didactic systems initiated by A. S. Makarenko]. *Vytoky pedahohichnoyi maysternosti [Origins of pedagogical skill]*, 12, 300-305. [in Ukrainian].
- Strelnikov, V. Yu. (2023). Filosofski zasady zastosuvannya teorii i praktyky pedahohichnoho proyektuvannya Antona Makarenka u neperervniy osviti [Philosophical foundations of the application of Anton Makarenko's theory and practice of pedagogical design in continuing education]. *Vytoky pedahohichnoyi maysternosti [Origins of pedagogical mastery]*, 31, 213-218 [in Ukrainian].
- Strelnikov, V. Yu., Lebedyk, L. V., Hura, T. V., Sysoieva, S. I., Stankevych, S. V., Shapovalova, E. V., & Avilova, O. Ye. (2021). Leadership and social work in the environmental management system. *Ukrainian Journal of Ecology*, 11 (2), 349-351.
- Strelnikov, V., & Losyeva, N. (2020). Zasady opracowania podstawowego modelu dyscypliny naukowej w systemie dydaktycznym szkolnictwa wyższego na Ukrainie. *Paideia*, 2, 211-231.
- Strelnikov, V. Yu. (2020). Concept of designing advanced postgraduate pedagogical education, development and selfdevelopment of teacher pedagogical skills in the new Ukrainian school. In I. F. Prokopenko, I. M. Trubavina (Eds.), *Theory and Practice of Future Teacher's Training for Work in New Ukrainian School: monograph* (pp. 35-43). Prague: OKTAN PRINT s.r.o.
- Zyazyun, I. A. (2000). Intelktualno-tvorchyy rozvytok osobystosti v umovakh neperervnoyi osvity [Intellectual and creative personality development in the conditions of continuous education]. In I. A. Zyazyun (Ed.), *Neperervna profesiyna osvita: problemy, poshuky, perspektyvy [Continuing professional education: problems, searches, prospects]: monohrafiya* (pp. 11-57). Kyiv: VIPOL. [in Ukrainian].

STRELNIKOV V.

M. V. Ostrohradskyi Poltava Academy of Continuous Education, Poltava, Ukraine

DESIGN AND IMPLEMENTATION OF THE INDIVIDUAL TRAJECTORY OF THE TEACHER'S PROFESSIONAL DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF THE PEDAGOGICAL HERITAGE OF A. MAKARENKO

The article examines the principles of designing and implementing the individual trajectory of a teacher's professional development in an institution of continuing education, in particular, the experience of the M. V. Ostrohradskyi Poltava Academy of Continuous Education in the development of technologies for effective management of teacher professional development processes in the context of A. Makarenko's pedagogical legacy is shown.

Theoretically grounded, based on the ideas of A. Makarenko, nine principles of designing and implementing the individual trajectory of a teacher in the conditions of war: continuity, awareness, scientificity, clarity, objectivity, developmental training, democratization of advanced training, self-development of the teacher's personality on advanced training courses, psychological support for the professional development of the personality of teachers on advanced training courses according to an individual educational trajectory.

Key words: *pedagogical legacy of A. Makarenko, principles, continuous education, design, implementation, individual educational trajectory, professional development of a teacher*

Стаття надійшла до редакції 03.05.2024 р.

УДК 378.011.3 – 051:73/76]:[37.015.3:159.955

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2024.33.310080](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2024.33.310080)

NATALIIA SULAIEVA

ORCID: 0000-0001-5066-8605

Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

TRAINING OF FUTURE TEACHERS FOR THE DEVELOPMENT OF STUDENTS' CREATIVE THINKING IN ART CLASSES IN GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS

The article highlights the actual issue of training students majoring in art and pedagogical specialties of institutions of higher pedagogical education to develop the creative thinking of students of general secondary education institutions. Attention is focused on the definition of the category «creative thinking» and the main approaches to the formation of future teachers of art disciplines are characterized by the competence to develop students' creative thinking in art classes.

It is emphasized that the preparation of students for work on the development of their creative thinking takes place based on formal and non-formal art education received by students of art specialties.

Key words: creative thinking, art teacher training, formal education, non-formal education

Statement of the problem in general. General art education is a crucial component of the formation of the young generation of our country, in particular, the system of its aesthetic and worldview landmarks. Art gives the child the opportunity to learn about the world based on his own experiences and impressions, creative thinking, creative abilities, artistic and figurative thinking, emotional and figurative perception of reality, etc. The success of such a student's development depends on the teacher's ability to awaken their best human qualities with the help of art, to teach them to think creatively and outside the norm, to be active and indifferent to the world in which they live.

Given this, an essential task of the institution of higher pedagogical education is the professional training of the future art teacher who can provide high-quality general art education using the entire spectrum of functions of various types of arts (musical, visual, choreographic, theatrical) and to form, on this basis, the ability to think creatively and get personally significant results.

Analysis of basic research and publications. Ukrainian scientists and practitioners (H. Didych, N. Myropolska, O. Rudnytska, N. Shatilo) in their research emphasize the importance of preparing the future art teacher to provide general art education and, in particular, the development of students' creative thinking in the process of perceiving and interpreting works of art. Researchers (I. Maniukha, L. Mishchykha, I. Rudenko) focus their attention on defining the categories «creative thinking» and «creative abilities» and distinguishing ways of their formation. Scientists M. Belevska, I. Siladiy, and M. Stas offer various methods of forming the